

[“Bir varmış bir yokmuş, masalların farklı anlaşılması üzerine bir deneme” *Us Düşün ve Ötesi*, 7 (Yaz 2002), s. 183-186.]

Bir varmış, bir yokmuş...

Masalların yorumlanması üzerine farklı bir yaklaşım

İsmail Güleç¹

Anonim halk edebiyatı ürünlerinden en yaygın olanlarından biridir masal. Kelime, dilimize Arapça'dan geçmiş. Onlara da Habeş ve Arami dillerinden. Dilimizdeki anlamı “*bilinmeyen bir yerde, bilinmeyen şahıslara ve varlıklara ait olayların macerası*” Zaten “bir varmış, bir yokmuş” ve “evvel zaman içinde” diye başlamaları da tanımını doğruluyor. –miş’li geçmiş zamanda anlatılması da belirsizliğini belirten özelliği.

Masallar sadece insanları eğlendirerek hoşça vakit geçirmek üzere anlatılan lâf kalabalıkçığı değildi. Hiç kimseyi rencide etmemek için, tanınmayan kişiler, bilinmeyen yerler ve yaşanmayan zamanlarda olan olaylar anlatılarak dinleyenleri eğlendiren ve düşündüren birer dersti aynı zamanda.

Masalların, çocukların yetişmesinde ve büyüklerin olgunlaşmasındaki etkisi bir başka yazı konusu olduğu için hiç değinmeyeceğiz. Bu yazıda, daha çok masalların ahlak ve hikmet açısından birer sembol olarak değerinin olup olmadığını irdelemeye çalışacağız.

Masalların temel özellikleri; zamana ve mekana kayıtlı olmamasıdır. Bir masal için zaman sadece bir zamanlardır, mekân ise çok ama çok uzak bir ülke. Bir başka özelliği ise, kahramanların normal hayatta yapamayacakları işleri yapacak kudret ve güce sahip olmalarıdır. Peki o zaman size bir soru: Zamana ve mekana bağlı kalmadan aklın alamayacağı işleri yapma gücüne kimler sahip olabilir? Bu sorunun cevabını yazının sonunda vermek üzere aklınızın bir kenarına not edin.

Düşüncelerimizi daha iyi açıklayabilmek için sizlere bir örnek verelim.

Evvel zaman içinde, çok uzak bir memlekette, bir evde, bir anne, öz ve üvey kızı ile birlikte yaşamış. Bütün masalarda olduğu gibi üvey anne, üvey kızı hiç sevmez ve daima ona kötülük yaparmış. Yine bir gün kıskançlığından ve hasedinden, çok uzakta olan ve gittiğinde akşam eve dönmesi çok güç olan bir yere maslahat için göndermiş. Üvey kız çaresiz gitmiş, maslahatı almış ama hava kararmış. Karanlıkta da eve gelmesi çok zor olacağı için oralarda bir kulübenin kapısını çalmış. Karşısına yaşlı bir kadın çıkmış ve içeri buyur etmiş. İçeri girince üvey kızıdan saçlarını taramasını istemiş. Üvey kız da bütün yardımseverliğiyle “peki teyzeciğim” diyerek yaşlı kadının saçlarını bir güzel yıkamış ve taramış. Kadın, kendisinden öğrenmeyen ve hiç ikilemeden dediğini yapan bu kızı çok beğenmiş. Üvey kıza şimdi uyuyacağını, evin yanındaki dereden önce kara su, sonra beyaz su ve daha sonra da sarı su akacağını sarı su akarken kendisini uyandırmasını tembih ederek yatmış. Yaşlı kadının dediği gibi önce, kara su, sonra beyaz su ve daha sonra da sarı akmaya başlamış. Sarı su akmaya başlayınca da, kendine tembih edildiği üzere, yaşlı kadını uyandırmış. Yaşlı kadın hemen kızı almış suyun yanına götürmüş ve kızı o sarı suyla yıkamış. Yıkanan kızın her tarafı altın olmuş, parıl parıl parlamaya başlamış.

Üvey kız ertesi gün eve gidince üvey annesi çok şaşırılmış. Sadece şaşırılmamış, aynı zamanda kıskançlık damarları da çatlamış. Hemen üvey kızıdan hikayeyi dinlemiş. Kendi kızının da böyle altın gibi olmasını istediği için aynı yere göndermiş. Kız gidip kapıyı çalmış, yaşlı kadın kapıyı açmış ve içeri buyur etmiş. İçeri girince kızıdan, üvey kızıdan istediği gibi başına bakmasını istemiş. “Ben annemin başına bile bakmam, senin gibi yaşlı bir kadının başına niye bakacaktım ki?” diye tersleyince yaşlı kadın, kızın önceki gün gelen kıza hiç benzemediğini ve ne niyetle

---

¹ Sakarya Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Türkçe Eğitimi Bölümü, www.ismailgulec.net

gönderildiğini hemen anlamış. Ona da, üvey kıza dediği gibi, şimdi yatacağını, önce sarı su, sonra beyaz su ve daha sonra da siyah su akacağını, o zaman da kendisini uyandırmasını tembih ederek yatmış. Kadının dediği gibi, önce sarı su, sonra beyaz su, daha sonra da siyah su akmış. Kız da yaşlı kadını uyandırmış. Yaşlı kadın kıızı siyah suyla bir güzel yıkamış. Bu sefer kızın her tarafından yılanlar ve akrepler çıkmaya başlamış ve simsiyah olmuş. Bu halde kıızı annesine göndermiş ve kıızını bu halde gören anne çıldırmış.

Masal burada biter. Masalı anlatan kişi, dinleyenlere bir öğüt vermek istedi. Anlaşılacak en basit haliyle, kıskançlık ve çekemezlik kötü bir huylardandır, yaşlı da olsa hiç kimseye kötü davranılmamalı ve insanların kötülüğü istenilmemeli şeklinde açıklanabilir.

Peki, bu masaldan daha fazla bir şey anlamak mümkün müdür? Biraz yorum yaparak masalı farklı şekilde anlasak acaba hata eder miyiz? Deneyelim.

Üvey anne kötülükleri emreden nefis, asıl kız beden ve üvey kız kalp ve yaşlı kadını da mürşid-i kamil olarak düşünelim. Yaşlı kadının evinin kenarında akan sular ise insanların huylarına işaret etsin. İnsanın huyu iyiyse, kalbi temiz ve yardımseverse, alçak gönüllü ise o sarı su ile yıkanır ve her tarafı altın gibi olur. Altın kalpli olanın her tarafı altın olur. Eskilerin deyiimiyle her kap içindekini sızdırır. Beden kabımızın içinde iyilik ve güzellik varsa bedeninin dışına, yani fiziki görüntüsüne iyilik ve güzellik sızar. İçinde kötülük ve gūnahtan başka bir şey olmayan bedenden dışarı da sadece kötülük sızar. Kalbi kapkara olanın suyu da kara olur ve bulunduğu yeri simsiyah yapar. Çünkü her yaptığı kötülük onun kalbine konulan bir siyah noktadır. Günahları ve kötülükleri o kadar artar ki simsiyah olur. Her zaman insanları korkutan ve iğrendiren yılanlar ve akrepler kaplar her tarafını. Bu akrep ve yılanlar onun kötü huy ve tabiatıdır. Her bir kötü huy; yalancılık, fitne, kovuculuk, hırsızlık, kul hakkı, kötü söz ve benzerleri boyna dolanan bir yılan ve akreptir. Bu yılan ve akreplerden korunmak için herkes kaçır. Gerçek arifler ise sadece kötü huylulardan değil ham softalardan da kaçır. Onların gözünde, kendilerini Allah'a yaklaştırdıklarını sandıkları ibadetleri, yapış şekil ve niyetlerinden dolayı ariflerin gözüne birer yılan gibi gözükür. (Bundan Allah'a sığınırız.) Her tarafı yılanlarla kaplı olan birisine kimse yaklaşır mı? Hiç kimse sever mi? Peygamberimiz (s.a.v.) kalbi, bozulduğunda bütün bedeni bozan, iyiliğinde de bütün bedeni iyileştiren bir organ olarak tanımlıyor. O halde, herkes kendine dikkat etmeli ve kalbini her türlü kötülükten temizlemeli. Çünkü kalp insanın aynasıdır. İyi kalp insanı iyi, kötü kalpse kötü gösterir.

Kötülüğün sembolü olan üvey anne, yani nefis bizi doğru yoldan çıkarmaya çalışırken, topraktan olan bedenimiz yani üvey kız onu dinleyerek kötü oldu. İnsanın fitratında olan iyilik ise güzel tarafa çekmeye çalışıyor. Kamil bir mürşit aynı zamanda ayna olduğu için, güzeli güzel, çirkinini de çirkin göstererek bizlere kendimizi tanıtıyor. Herkes kamil bir mürşit tarafından sarı suyla yıkanmalı, yani Allah'ın ahlakıyla ahlaklanmalı.

Bir başka örnek

Söylemek istediğimiz hususun tebellür etmesi için bir başka örnek verelim.

Evvel zaman içinde, çok ama uzak bir memlekette bir padişah varmış. Bu padişahın üç tane karısı varmış. Fakat kendisine bu üç hanımın fazla geldiğini düşünür ve ikisini bırakmak istemiş. İstermiş istemesine de ama bir türlü hangilerini bırakacağına karar veremezmiş. Aynı zamanda hocası da olan baş vezirine danışmaya karar vermiş ve çağırılmış. Hocası yanına gelince hemen konuyu kendisine açmış. Hocası da hanımlarının nasıl olduğunu sormuş. Padişah da; birinin çok hamarat olduğunu, diğerinin çok güzel olduğunu ve sonuncusunun da tatlı dilli olduğunu söylemiş. Padişahı dinleyen baş vezir görüşlerini açıklamış: Padişahım, hamaratlık gençlik işidir. Gençlik geçince ne iş kalır ne hamaratlık. İnsanın canı yerinden bile kalkmak istemez. Güzellik ise bir sivilceye bakar. Bakmaya doyamadığın yüzde bir sivilce çıksa görmek istemezsin. Yaşlandıkça da yüzü buruşmaya başlar ve güzellik elden gider. Dil tatlılığı ise böyle

midir? Asla geçmez. Ne kadar yaşlanırsa yaşlansın tatlı dil yaşlanmaz ve her seferinde insanı yeniler. Sen, sen ol, dili tatlı olanını seç, demiş.

Masal burada biter. Padişah hocasının lafını dinledi mi bilmiyoruz, ama mesaj verilmiş oldu. Özellikle de evlenme yaşına gelmiş genç arkadaşlar için çok önemli bir husus bu. Zenginlik, güzellik, hamaratlık hepsi geçici şeylerdir. Bunlar insanların oyalanması için kurulmuş tuzaklardır. Evliliğinizin, hayırla mesut ve bahtiyar bir şekilde geçmesini istiyorsanız dili tatlı ve huyu güzel olanını seçin. Unutmayın, yüzü güzele doymuş, huyu güzele doymamış.

Bu masalı yukarıdaki şekilde yorumlarsak hata etmemiş oluruz. Bir de hakikat yönünden anlamlandırmaya çalışalım.

Padişah, kendimiz, vezir kamil mürşit ve hanımlarımız ise huylarımız olarak düşünelim. Padişah yani nefis, kamil bir mürşide veya aklımıza soruyor; nasıl olmalıyım; çalışkan mı, güzel mi, yoksa iyi mi? Hayatın gayesi iyi olmak. İyi olan zaten güzel olur ve çalışır, yapması gerekeni yapar.

Bir başka şekilde yorumlayalım. Hayatımızın gayesi; güzel olmak yani şöhret kazanmak mı, hamarat yani zengin olmak mı yoksa tatlı dilli ve güler yüzlü yani iyi ahlaklı ve hakikati bilen birisi olmak mı? Bir insan hakikate ulaştı mı, yüzü güleç olur, dili tatlı olur. Gençliğinde de, yaşlılığında da daima huzur içinde kalır.

Görüldüğü gibi masallar o kadar boş değil ve masal dinlemek de vakit kaybı olarak değerlendirilmemeli. Masalları, çok uzaklardan değil, can kulağımızla dinlemeli, bu toplumun müşterek tecrübesinden süzölmüş birer bal ve şerbet olan masalları, iyice hazmetmek için adeta yudumlamalıyız.

Az kalsın unutuyorduk, yukarıda sorduğumuz sorunun cevabı neydi?